

De betekenis van Couperus een eeuw later

Groot stilist met lef

Op een foto van de schrijver Louis Couperus zien we hem in een mantel met een hoge bontkraag, terwijl hij vanonder een zachte deukhoed enigszins verwonderd de wereld in kijkt. Het is 1917. Hij is een gevriend, bereid schrijver die alleen al met zijn eigen werk een bescheiden boekenkast kan vullen. Wanneer Couperus op 16 juli 1923 overlijdt, is hij slechts 60 jaar oud. Wie was hij? En wat is zijn betekenis in dit gedenkjaraar, een eeuw later?

Door Judith Zeeman

Op de Haagse Mauritskade 43 staat een deftig pand met een eigenwijs balkonnetje boven de rijkversierde voordeur. Naast die deur prijkt een fraaie gedenksteen uit 1930 die de voorbijganger eraan herinnert dat hier Louis Couperus is geboren op 10 juni 1863. Op de steen geen nadere uitleg over wie hij was, of een verwijzing naar zijn schrijverschap. Want wie wist zeker in 1930, in Den Haag – nou niet wie Couperus was. Wie kende niet de schrijver van *Eline Vere*, *De boeken der kleine zielen*, *De stille kracht*, *Van oude mensen, de dingen die voorbij gaan* en het omstreden – want schandaleuze – De

overleden zusjes: Louis (van Louisa) Marie Anne. Als enige van de nog levende kinderen stond zijn wieg niet in Nederlands-Indië, waar zijn vader een hoog ambt had bekleed. Het is voor de jonge Couperus – die als kind al hunkert naar het Couperus zón vijfzig romans, nog los van zijn gedichten, feuilletons, sprookjes, verhalen en de reisverslagen die hij als journalist voor kranten maakte. En dat alles neergepend voor zijn zestigste. Er spreekt een enorme werklust uit; een heilig moeten.

De Benjamin

Couperus werd geboren als de Benjamin in een welgesteld gezin van elf kinderen. Zijn ouders gaven hem de namen van drie eerder

Nederlands-Indië
Wanneer Louis negen is, gaat het gezin terug naar Java, waar zijn ouders een plantage bezitten. Het is voor hem de eerste ken-

nismaking met de warmte van dat tropische land – wat hij heerlijk vond – met geheimzinnige mystiek, 'stille krachten' en de verrukking van een luxueus en ongecompliceerd leven. 'Ik vond mij er een meneertje dadelijk, omdat ik witte broeken kreeg, verlatte schoenen droeg des avonds, en meë mocht naar de opera, en kinderbals bezocht. (...) *Het leven ging er voor mij open*.' Ze blijven er vijf jaar, waarna ze terugkeren voor Louis' verdere opvoeding. Nederland valt hem nu flink tegen. Het was er te koud, te aangeharkt, met teveel regeltes. 'Ik geloof, dat ieder *Indiesch kind, komende in Holland, het zoo moet vinden*.' schrijft hij daarover later. Hij zou nog twee keer naar Nederlands-Indië afreizen.

Debuut en reizen

Op zijn 24ste debuteert hij met *Eline Vere*. Het boek is meteen een groot succes, ook omdat het als feuilleton in de Haagse krant *Het Vaderland* verscheint. Twee jaar later trouwt hij met zijn achternicht Elisabeth Baud, die hij al van jongs af aan kent. Hij is reislustig en vertrekt naar landen als China, Japan, Frankrijk, Engeland, Griekenland en doet ook Scandinavië aan. Maar het meest houdt hij van Italië, waar hij zich onderdompelt in de antieke cultuur.

Zijn leven en reizen leiden tot de belangrijkste pijlers voor zijn werk: verhalen over de Haagse burgerij, Nederlands-Indië en de klassieke oudheid. Vaak is een grote rol weggelegd voor het noodlot, menige ambitie en de verschillen tussen ambities en realiteit. Altijd opgetekend in die unieke eigen, vaak bezwerende schrijfstijl met veel zelfbedachte woorden. Couperus is de man van de 'wit gepilaarde villa-huizen' van 'donzende geluideloosheid' en de 'zonnelijke kenden dag'. En dat is nog maar de derde zin uit *De stille kracht*.

Couperus in 1917. Hij is dan 54 jaar. Foto: M. Goldamid.

In en uit de schijnwerpers

De boeken van Couperus lenen zich goed voor bewerkingen voor toneel, film en televisie. Dat zorgt ervoor dat zijn werk nog tientallen jaren na zijn overlijden regelmatig in de schijnwerpers staat. Maar roem is vergankelijk. En schrijfstijl en taalgebruik zijn niet tijdloos. Dus groeien er generaties op die de naam Louis Couperus met diepe denkrimpels begroeten. Hertalingen moeten zijn werk toegankelijker maken. Hertaalster Michéle van Dijk hoopt (jonge) lezers voor zijn werk te winnen. Op haar website schrijft ze: 'Couperus. Plot- en soapschrijver als geen ander. Knallende liefdesverhalen,

Gedenksteen aan het geboortehuis van Couperus in Den Haag.

Indische mysteriën, *Haagse chic* en *altijd heel veel drama*. Veel te bloemrijk voor deze moderne tijd, met zijn herhalingen, de neologismen, de gallicismen, de puntjes...

Nieuwe boeken en recente hertalingen

- Uitgeverij Lias: *Naar Indis' blauwe bergen*, een verslag van de reis naar Nederlands-Indië die Louis Couperus en zijn vrouw maakten in 1899, € 24,99 (maart) en Louis Couperus, een *verwende vagebond*, de nieuwe geïllustreerde biografie, met circa 450 foto's, € 34,99 (mei).
- Uitgeverij Kleine Uil: hertaling *Van oude mensen, de dingen die voorbijgaan*, door Michelle van Dijk en Lars Jansen, van geleidelijkheid, door Albert Kroezemann, beide € 15.

Activiteiten in het herdenkingsjaar

- Tentoonstelling Louis Couperus Museum 'Couperus non-binair avant la lettre'.
- Literatuurmuseum: elke maand schrijft een hedendaagse auteur over Couperus' werk. Zoek online op 'Couperusjaar' in het Literatuurmuseum'.
- Online leeskring op Twitter: #ikleesCouperus.
- Oproep: maak een boektok over je favoriete boek van Couperus. Zoek online op 'booktok' + 'Couperus'.

Meer activiteiten op <https://louiscouperus.nl/couperus-2023> of op Twitter: @Couperusjaar.

de uitroptekens! Maar dat wat nog het meest afwijkt van onze taal nu, is de zinsvolgorde (*lengte ook, ja!*). Ze herhaalde Van oude mensen, de dingen die voorbijgaan woord voor woord, zin voor zin en benadrukt dat ze zich uitsluitend richt op het wegnemen van de taalbarrière.

Een andere niet-aflatende pleitbezorger van zijn werk is het Louis Couperus Genootschap dat dit jaar jubileert. Al dertig jaar brengt het liefhebbers van Couperus bij elkaar en stimuleert wetenschappelijk onderzoek naar zijn leven en oeuvre. Net als het Louis Couperus museum – in Den Haag, waar anders? – ijvert het voor blijvende bekendheid van zijn werk.

'Zo ontzettend goed in beschrijvingen'

Is het werk van Couperus nog steeds van betekenis anno 2023? José Ursem-Kuilhoer heeft daar niet lang over na te denken. Ze is sinds 27 jaar aangesloten bij het Louis Couperus Genootschap, vanaf 2020 bestuurslid, en afgestudeerd op de personages in *De boeken der kleine zielen*. 'Zijn boeken staan bol van universele thema's en herkenbare emoties', vertelt ze.

worden naar de oorspronkelijke uitgave.'

Niet iedere jongere laat zich afschrikken. 'Toen mijn oudste zoon boeken moest lezen voor z'n vwo-examen Nederlands, raadde ik hem *Het zwevende schakbord* van Couperus aan. Dat sloot aan bij zijn liefde voor ridder- en avonturenromans. Het taalgebruik was wel een beetje archaisch, maar hij houdt van taal en vond het een mooi boek. Erg leuk als je op zo'n manier iets waar je zelf zoveel plezier in hebt, kunt overbrengen op een ander. Maar als eerste kennismaking met Couperus zou ik toch *De stille kracht* aanraden, of *Van oude mensen, de dingen die voorbijgaan*. Allebei spannende verhalen, allebei geweldig.'

Roze draad

Het Couperus Museum wijdt dit jaar een tentoonstelling aan 'Couperus non-binair avant la lettre', een verwijzing naar de 'roze draad' in zijn oeuvre en zijn eigen, mogelijke, gesaardheid. 'Ik vind het heel gedurfd', zegt ze. 'Het heeft veel aandacht voor Couperus opgeleverd. Wel moeten we ons realiseren dat hij zichzelf nooit expliciet in die richting heeft uitgesproken. Dat hij een dandy was, zegt ook niet alles, dat hoorde een beetje bij de mode van die periode. We weten het dus niet. Aan de andere kant is het belangrijk? Voegt het iets toe? Zijn boeken worden er niet mooier of minder mooi van. Ik zou zeggen: pin hem niet vast op dat roze draadje.'

De stille kracht uit 1900 met batik-omslag. Bandontwerp: Chris Lebeau.

Antiquarische boeken van Couperus met rijksversierde ruggen. Foto: Judith Zeeman.

Een beeld van Couperus, zoals hij zich tijdens lezingen graag presenteerde: tot in de puntjes verzorgd. Te zien in het LC Museum. Foto: Judith Zeeman.

'Couperus toonde hiermee zo'n lef'

Annette Postma is sinds 2022 hoofdredacteur van *Arabesken*, het haljaarlijkse tijdschrift van het Louis Couperus Genootschap. Ze studeerde moderne Nederlandse letterkunde en schreef haar eindscriptie over *De berg van licht*. Een historische roman over de opkomst en neergang van de jonge androgyne Romeinse kind-keizer Hellogabalus, zijn decadente buitensigheden en perversiteiten.

1.758 zelfbedachte woorden

'Van al Couperus' boeken heeft dit boek de grootste plek in mijn hart', vertelt Postma. 'Hij toonde hiermee zo'n lef. Hij schreef het in een tijd zijn wie je was en te schrijven wat je wilde. Zijn personages hebben sowieso nooit specifieke mannelijke of vrouwelijke eigenschappen. Ze variëren van macho's tot heel gevoelige mannen, van een Eline Vere die de weg kwijt is, tot vrouwen die heel praktisch in het leven staan. Maar uit *De berg van licht* spreekt redelijk wat homo-erotiek en dat was destijds not done. Couperus wist dat het reacties zou oproepen en die kwamen dan ook, zowel door kranten als vanuit religieuze hoek. Men vond het schandelijk en

decadent. Maar hij durfde het toch maar. Hij beschrijft Hellogabalus ook met een zeker mededogen en zelfs met bewondering, in tegenstelling tot hoe historici over de keizer oordelen. De roman is daarnaast rijk aan de meest uiteenlopende woordvondsten. Ik las ergens dat er 1.758 keer een woord in staat dat je in geen enkel woordenboek vindt. Zo gaat het al in de allereerste zin over het 'trilitintelden' van sterren. Die bijzondere taal van Couperus, ik houd daar enorm van.'

De stille kracht nog steeds actueel

Voor een eerste kennismaking met de schrijver komt ook Postma

Leesclubs rond Couperus

Leiden, sinds 1993. Er wordt altijd extra materiaal of secundaire literatuur besproken. Voorbeeld: *De stille kracht* van Couperus en Goena-Goena van P.A. Daum. Aanmelden: p.j.verhaar@casema.nl

Vught, sinds 2002. Naast aandacht voor het werk van Couperus volgt elk jaar een bezoek aan het Couperus Museum en een gezamenlijk (Indonesisch) diner. Aanmelden: epj.lamiers@inter.nl.net.

Amsterdam, sinds 2013. Soms wordt ter vergelijking ook iets besproken uit buitenlandse of Nederlandse literatuur uit de tijd van Couperus. Aanmelden: mas.schermer@xs4all.nl.

Meer informatie: <https://louiscouperus.nl/leeskringen-rond-couperus>

Tip: Het werk van Couperus is gratis te lezen op dbnl.org, de Digitale Bibliotheek voor de Nederlandse Letteren.